

Marta Gromulska

STANISŁAWA ADAMOWICZOWA - PIERWSZA REDAKTORKA „PRZEGLĄDU EPIDEMIOLOGICZNEGO”

STANISŁAWA ADAMOWICZOWA - FIRST EDITOR IN-CHIEF OF JOURNAL
„PRZEGLĄD EPIDEMIOLOGICZNY”

Redakcja „Przeгляdu Epidemiologicznego”

STRESZCZENIE

W 1920 roku ukazał się pierwszy numer kwartalnika *Przeгляд Epidemiologiczny*. Jego redaktorką była dr Stanisława Adamowiczowa (1888-1965), która w 1919 r. podjęła pracę w Państwowym Centralnym Zakładzie Epidemiologicznym – później PZH. W tym Instytucie pracowała do 1964 r. – z krótkimi przerwami wymuszonymi sytuacją polityczną – przez 45 lat.

W jubileuszowym zeszycie przedstawiono życiorys naukowy dr S.Adamowiczowej ze szczególnym uwzględnieniem Jej zasług w dziedzinie epidemiologii chorób zakaźnych, zwłaszcza analizy, oceny i upowszechnienia danych, aktualnych dla ówczesnej sytuacji epidemiologicznej w Polsce i na świecie.

Była inicjatorką uporządkowania organizacji rejestrowania danych o zachorowaniach na choroby zakaźne w największych miastach polskich i zapoczątkowała opracowania statystyczne z tego zakresu. Jako redaktorka *Przeгляdu Epidemiologicznego* zainicjowała publikowanie *Kroniki epidemiologicznej*, która jest nadal zamieszczana przeważnie w drugim numerze tego kwartalnika.

W charakterystyce Jej sylwetki podkreślono umiejętność współpracy z największymi wówczas przedstawicielami medycyny polskiej – z Ludwikiem Rajchmanem, jako dyrektorem Sekcji Higieny Ligi Narodów, z dr Witoldem Chodźką – prowadząc zajęcia w Państwowej Szkole Higieny w Warszawie; z prof. Marcinem Kacprzakiem m.in. jako współautorka i współredaktorka kilku książek z dziedziny higieny i epidemiologii.

Załączono krótki wyciąg z bibliografii prac dr S.Adamowiczowej.

Słowa kluczowe: *epidemiologia, choroby zakaźne, Polska, historia medycyny*

WSTĘP

Stanisława Adamowiczowa (z domu Piekarska) urodziła się 21 maja 1888 r. – zmarła 10 października 1965 r. w Warszawie

ABSTRACT

First issue of *Epidemiological Review* was published in 1920. First editor in chief was Stanisława Adamowiczowa, PhD (1888-1965), who had worked in National Central Epidemiological Institute since 1919, and later, for period of 45 years, interrupted by breaks resulting from political situation, worked in National Institute of Hygiene.

In this jubilee article, we present scientific resume of S.Adamowiczowa which focuses on her achievements in infectious diseases epidemiology, and particularly in analysis and evaluation of current epidemiological data distribution in Poland and worldwide in the period.

She was the pioneer in systemic organization of registries of new cases of diseases in the highly populated Polish cities; she initiated use of statistical methods in this field.

As editor in chief of *Epidemiological Review*, she started publishing *Epidemiological Chronicle*, which is continuously added as a supplement to every second issue, each year.

Name of S. Adamowiczowa is associated with Ludwik Rajchman – director of Hygiene Section in League of Nations, with Witold Chodźko PhD – she led courses in National School of Hygiene in Warsaw, with prof. Marcin Kacprzak – as co-author and co-editor of books on hygiene and epidemiology. A brief list of scientific publications of S.Adamowiczowa is also presented .

Key words: *epidemiology, infectious diseases, Poland, history of medicine*

Urodzona w Uspieńsku na Łotwie, w polskiej rodzinie o tradycjach patriotycznych, studiowała w Petersburgu medycynę i przyrodę. Ukończyła Wyższe Kursy Nauk Przyrodniczych w Petersburgu, 4 lata medycyny oraz kurs statystyki demograficznej i lekarskiej w Genewie.

Podczas studiów należała do Stowarzyszenia Studentek Polek w Petersburgu.

Z PZH była związana od początku istnienia Zakładu, od 1 października 1919 r. do 31 lipca 1944 r., potem od 1 maja 1945 do 31.12.1952 r., następnie od 1.04.1954 r. do 30.09.1964 r. najpierw z Oddziałem Epidemiologicznym PCZE, potem z Oddziałem Statystyki i Epidemiologii Państwowej Szkoły Higieny, a w ostatnim okresie swojej pracy z Zakładem Higieny Szkolnej PZH – z krótkimi przerwami 45 lat. Była zatrudniona na stanowisku kierownika Oddziału i osoby odpowiedzialnej za wydawanie Przeglądu Epidemiologicznego, kiedy zaczął być wydawany w 1920 roku.

Stanisława Adamowiczowa zajmowała się epidemiologią chorób zakaźnych i społecznych, statystyką i demografią oraz międzynarodowymi zagadnieniami zdrowia publicznego.

W latach 20. pracowała w Genewie, w Sekcji Higieny Ligi Narodów i publikowała w *International Health Year Book* w latach 1924-1928 na temat polskich problemów zdrowotnych. Potem była stałą korespondentką z Warszawy i przekazywała dane z PZH do Ligi Narodów. Stanisława Adamowiczowa miała zdolności dydaktyczne i popularyzatorskie, które wykazywała prowadząc kursy w Państwowej Szkole Higieny.

Po zakończeniu wojny Stanisława Adamowiczowa organizowała Centralę PZH w Łodzi i wraz z Marcinem Kacprzakiem kierowała oddziałami PSH. Po przeniesieniu PZH z powrotem do Warszawy, do 1952 r. nadal pracowała w PSH prowadząc kursy. Po likwidacji Państwowej Szkoły Higieny, od 1954 r. była zatrudniona jako adiunkt w Zakładzie Higieny Szkolnej. Przez wszystkie lata pracy w PZH, z krótkimi przerwami wymuszonymi sytuacją polityczną, była bliską współpracownicą prof. Marcina Kacprzaka i współautorką podręczników wydanych pod Jego redakcją: „Higiena ogólna” i „Podręcznik kontrolera sanitarnego”. W październiku 1958 r. nadano Stanisławie Adamowiczowej stopień kandydata nauk biologicznych na podstawie rozprawy „Liczbowa ocena strat z gruźlicy”, a status samodzielnego pracownika naukowo-badawczego dopiero w 1963 r.

Była członkinią Światowej Federacji Kobiet z Wyższym Wykształceniem oraz przewodniczącą tej organizacji w latach 1939-1945 i brała udział w zjazdach w Toronto, Waszyngtonie, w Austrii i w Anglii.

S.Adamowiczowa była członkinią Polskiego Towarzystwa Statystycznego, Polskiego Instytutu Badań Zagadnień Ludnościowych, Międzynarodowej Unii Naukowego Badania Zagadnień Ludnościowych.

W 90 lat po ukazaniu się pierwszego tomu Przeglądu Epidemiologicznego, w pierwszym numerze 2010 roku reprodukuje pierwszą i ostatnią stronę pierwszego zeszytu z 1920 r.

W drugim zeszycie, na str.131 znajduje się informacja o wprowadzeniu do pisma od trzeciego zeszytu Działu statystycznego. Zeszyt ten zawierał 2 artykuły autorstwa S.Adamowiczowej: „Ze statystyki influenzy w 1920 r” oraz „Ze statystyki chorób zakaźnych w Rosji”, ponadto tabelaryczne „Zestawienie chorób zakaźnych w Polsce” autorstwa O.Einfelda.

GROMADZENIE DANYCH EPIDEMIOLOGICZNYCH I REJESTRACJA CHOROÓB W POLSCE

Jednym z pierwszych opracowań S.Adamowiczowej było „Z przebiegu epidemii duru plamistego na obszarze b.Królestwa Kongresowego i Galicji od 1905-1921 r., opublikowane w pierwszym tomie Przeglądu Epidemiologicznego, w którym wykorzystano dane liczbowe Departamentu Medycznego w Petersburgu i Statistische Centralkommission. Omówiła w nim epidemie w XIX wieku i ogniska epidemiczne duru plamistego w czasie I wojny światowej i po odzyskaniu niepodległości, kiedy trudno było scalić i ujednoczyć dane pochodzące z ziem polskich będących pod zaborami.

Dane o zachorowaniach na dur plamisty w kolejnych latach opublikowała w *Warszawskim Czasopiśmie Lekarskim* w latach 1925-38, aby rozpowszechnić wiedzę na ten temat wśród lekarzy (7-9).

Starając się usprawnić rejestrację chorób w 50 największych miastach polskich, z których Oddział Epidemiologiczny PSH otrzymywał bezpośrednie dane, Stanisława Adamowiczowa opublikowała wraz z Marcinem Kacprzakiem wyniki ankiety w sprawie rejestracji przyczyn zgonów w miastach polskich (10).

Stanisława Adamowiczowi była inicjatorką publikowania *Kroniki epidemiologicznej*. „Bez dokładnej rejestracji nie ma walki z chorobami zakaźnymi” – takie motto postawili sobie wydawcy. Najpierw starano się opracować zasady sprawozdawczości i uzyskiwać dokładne dane z największych miast polskich, stopniowo przechodząc do coraz mniejszych. W 1927 r. uzyskano dane o chorobach ze wszystkich miast polskich powyżej 25 tys. ludności.

W latach 1932-1938 S.Adamowiczowa publikowała w *czasopiśmie „Praca i Opieka Społeczna”* coroczne raporty pt. „ Stan zdrowotny Polski pod względem chorób zakaźnych”.

ZAGADNIENIA DEMOGRAFICZNE

Problemy zdrowotne ujmowane były przez ówczesnych epidemiologów w aspekcie demograficznym. Rozpatrywano związki sytuacji zdrowotnej z polityką ludnościową w poszczególnych państwach i starano

się określić tzw. wskaźniki zdrowia, ogólne – na temat gęstości zaludnienia, struktury ludności, urodzeń, zgonów, następnie wskaźniki dotyczące otoczenia: pracujących, bezrobotnych, analfabetów, dzieci szkolnych, a także wskaźniki dotyczące pracy administracji zdrowia publicznego. Wśród tych wskaźników uwzględniano liczbę lekarzy przypadających na 100 000 ludności, leczenie w poradniach, liczby zgłoszonych przypadków chorób zakaźnych, szczególnie takich jak gruźlica czy choroby zakaźne wieku dziecięcego. S.Adamowiczowa przedstawiła te wskaźniki w publikacji „Wskaźniki zdrowia ludności” (14) W artykule „Polityka ludnościowa państw europejskich” opisała politykę ludnościową we Francji, Włoszech i w Niemczech w czasach nowożytnych i w latach 30. XX wieku (15) koncentrując się na pomocy państwa dla rodzin wielodzietnych, opieką nad macierzyństwem i ubezpieczeniami społecznymi dla pracowników.

WSPÓLPRACA Z SEKCJĄ HIGIENY LIGI NARODÓW

Artykuł 23 paktu (Statutu Ligi Narodów) nakładał na członków Ligi obowiązek „dołożenia wszelkich starań do zapobiegania chorobom i ich zwalczania w drodze międzynarodowej”. Powołano stałą Sekcję Higieny Ligi Narodów jako doradcą w sprawach zdrowia, której celem było poznanie i współpraca pomiędzy administracjami sanitarnymi w poszczególnych krajach i opracowywanie zagadnień zdrowia publicznego poprzez scentralizowanie i rozpowszechnianie wiadomości na temat występowania chorób zakaźnych, nadzorowania ich ognisk i statystyki. Sekcja Higieny organizowała szkolenia i prowadziła wymianę personelu sanitarnego z różnych krajów. Prowadziła też prace nad zwalczaniem gruźlicy, śmiertelności niemowląt, rakiem, nadużywaniem narkotyków.

Stanisława Adamowiczowa współpracowała z Ludwikiem Rajchmanem w czasie, kiedy był dyrektorem Sekcji Higieny Ligi Narodów. Przebywała w Genewie przygotowując dane o problemach zdrowotnych w Polsce do „International health Yearbook”, a potem jako korespondentka z Warszawy w latach 1924-1928. Międzynarodowa współpraca w dziedzinie zdrowia publicznego była priorytetem w tej Sekcji (16). W artykule tym przedstawiła dzieje współpracy międzynarodowej w zwalczaniu chorób zakaźnych poczynając od związków miast hanzeatyckich, poprzez wiek XIX, konferencje sanitarne aż do powstania Międzynarodowego Urzędu Higieny Publicznej w 1902 r. w Paryżu i w 1907 r. w Waszyngtonie i działania Sekcji Higieny Ligi Narodów.

POPULARYZACJA HIGIENY

Stanisława Adamowiczowa należała do kręgu lekarzy społeczników, którzy za cel swoich działań mieli nie tylko szerzenie higieny indywidualnej, ale i społecznej. Idea higieny społecznej, czyli dążenie do polepszenia warunków zdrowotnych większych zbiorowości i narodów znalazła swój wyraz w tworzeniu katedr higieny na uniwersytetach polskich i zagranicznych i szkół higieny, gdzie opracowywano podstawy naukowe i metodologiczne i prowadzono kształcenie kadr dla administracji sanitarnej. Jedną z nich była Państwowa Szkoła Higieny otwarta w 1926 r., a działająca od początku lat 20. przy PZH. W wydanym w 1928 r. pierwszym tomie prac PSH za lata 1926-1928 znalazły się publikacje o problematyce rozwijanej przez Szkołę w następnych latach. S.Adamowiczowa napisała o alkoholizmie wśród dzieci, Witold Chodźko o uzdrowotnieniu wsi w programie higieny społecznej, Marcin Kacprzak o nauczaniu higieny i epidemiologii doświadczalnej, Stanisław Kon o ocenie żywności, Bruno Nowakowski o chorobach zawodowych, Aleksander Szniolis o dezynfekcji wody. Oprócz pracy naukowej ważne było propagowanie zachowań higienicznych i wiedzy wśród ludności. W czasopismach popularnych o zdrowiu np. „Na Straży Zdrowia”, „Praca i Opieka Społeczna” „PCK” ukazywały się informacje na temat zachowań zdrowotnych, pielęgnacji dzieci, ochrony ciężarnych, objawów chorób zakaźnych.

WYBRANE PUBLIKACJE S. ADAMOWICZOWEJ W PRZEGLĄDZIE EPIDEMIOLOGICZNYM I W INNYCH CZASOPISMACH

Oryginalne

1. Adamowiczowa S. Ze statystyki grypy 1920 roku. *Przegl Epidemiol* 1920/21, T.1, zesz.3, s. 316-330.
2. Adamowiczowa S. Ze statystyki chorób zakaźnych w Rosji. *Przegl Epidemiol* 1920/21, T.1, zesz.3, s.330-336.
3. Adamowiczowa S. Dżuma we Francji. *Przegl Epidemiol* 1920/21, T.1, Zesz.3, s.347-348.
4. Adamowiczowa S. Przebieg epidemii szkarlatyny w 1920 roku w Polsce i innych krajach Europy. *Przegl Epidemiol* 1920/21, T.1, zesz.4, s.387-398.
5. Adamowiczowa S. Notatka o przebiegu encephalitis lethargica w okresie ostatniej pandemii grypy. *Przegl Epidemiol* 1920/21, T.1, zesz.4, s.407-409.
6. Adamowiczowa S. Z przebiegu epidemii duru plamistego na obszarze b.Królestwa Kongresowego i Galicji od 1905-1921 roku. *Przegl Epidemiol* 1921, T.1, zesz.5, s.509-512.

7. Adamowiczowa S. Dur plamisty i dur powrotny w latach 1919-1924. *Warsz Czas Lek* 1925,R.2, Nr 7, s.324-326.
8. Adamowiczowa S. Dur plamisty w 1932-33 r. *Warsz Czas Lek* 1934,R.11, Nr 8
9. Adamowiczowa S. Dur plamisty w Europie w 1937 r. *Warsz Czas Lek* 1938, R.15,Nr 9
10. Adamowiczowa S. Stan rejestracji chorób zakaźnych w Polsce. *Warsz Czas Lek* 1928 Nr 1
11. Adamowicz S. Rozpowszechnienie choroby Heinego-Medina w różnych częściach świata w r.1952. *Przełg Epidemiol* 1954,R.8,Nr 2, s.139-143.
12. Adamowiczowa S. Liczbowa ocena strat z gruźlicy. Praca doktorska. Warszawa 1958, 67 k.+13 tabl.
13. Adamowiczowa S. Umieralność na białaczki dzieci i młodocianych. *Wych Fiz Hig Szk* 1962, Nr 6, s.22-25.

Przeglądowe

14. Adamowiczowa S. Wskaźniki zdrowia ludności. *Warsz Czas Lek* 1937, R.14,Nr 16-17, 10 s.
15. Adamowiczowa S. Polityka ludnościowa państw europejskich. *Warsz Czas Lek* 1935,R.11, Nr 15-17, 29 s.
16. Adamowiczowa S. Współpraca międzynarodowa w dziedzinie zdrowia publicznego. *Zdrowie* 1929 Nr 3,10 s.
17. Adamowiczowa S. Znaczenie społeczne najważniejszych chorób zakaźnych wieku dziecięcego. *Warsz Czas Lek* 1934,R.11,Nr 41, s.701-703.

Popularyzacyjne

1. Adamowiczowa S. Ile mamy ośrodków zdrowia w Polsce. *Na Straży Zdrowia* 1938, R.4,Nr 2, s.31-32.
2. Adamowiczowi S. Ile dzieci rodzi się w Polsce a ile umiera. *Na Straży Zdrowia* 1938, R.4, Nr 10-11, s.156-169.
3. Adamowiczowa S. Umieralność dzieci na gruźlicę w Warszawie. *Zdrowie* 1932, Nr 23-24.
4. Adamowiczowa S. Gdzie i ile jest ospy na świecie. *Na Straży Zdrowia* 1935,R.1,Nr 6, s. 92-95.

Referaty

1. Adamowiczowa S. Gorączka okopowa. Raport Komitetu Badań Lekarskich Amerykańskiego Czerwonego Krzyża. *Przełg Epidemiol* 1920, T.1,Z.1, s. 63-75.
2. Adamowiczowa S. *Epidemiologia a obecne epidemie. Mowa prezydiarna wypowiedziana przez S.*

Flexnera przy otwarciu 10 kongresu amerykańskich Lekarzy 16 czerwca 1919 r. (JAMA 1919,73,949) Przełg Epidemiol 1920.T.1.Z.1, s. 75-78

3. Adamowiczowa S. *Gotschlich E. O powstawaniu i zanikaniu chorób zakaźnych. Dtsch Med. Woch* 1919,45,593). *Przełg Epidemiol* 1920,T.1, zesz.2, s. 81-87.
4. Adamowiczowa S. Encephalitis lethargica (Próby przeniesienia zakażenia z człowieka na zwierzęta. Streszczenie zbiorowe. *Przełg Epidemiol* 1020/21,T.1, zesz.4, s.417-419.

Podręczniki

1. Adamowiczowa S. Demografia. W: Higiena ogólna. Pod red. M.Kacprzaka. Warszawa: PZWL,1961. s.731-764.
2. Adamowiczowa S. Statystyka sanitarna. W: Podręcznik kontrolera sanitarnego.Pod red. M.Kacprzaka. Warszawa: PZWL 1953,s.175-210.

Tłumaczenia

1. Adamowiczowa S. Dział: Drętowica karku. *Przełg Epidemiol* 1920,T.1, zesz.2, s.116-127.
2. Adamowiczowa S. Gruźlica. *Przełg Epidemiol* 1920,T.1, zesz.2, s.128-129.
3. Adamowiczowa S. Drogi zakażenia i etiologia epidemicznego poliomyelitis. *Flexner S. The mode of infection and etiology of epidemic poliomyelitis. Stud Rock Inst* 1916,23,1-6.; *Noguchi H, Kudo R The relation of mosquitoes and flies to the epidemiology of acute poliomyelitis. Stud Rock Inst* 1918,28,37-45. *Przełg Epidemiol* 1920/21, T.1, zesz.4, s.42.
4. Adamowiczowa S. Szczepienia zapobiegawcze. *Friedberger E. Szczepienia ochronne przeciwko durowi brzuszemu i cholercze. Zet.Immunfor* 1919,28,119-185. *Przełg Epidemiol* T.1, Zesz.2, s.104-105.

Otrzymano: 29.12.2009 r.

Zaakceptowano do publikacji: 28.01.2010 r.

Adres do korespondencji:

Marta Gromulska

Redakcja Przeglądu Epidemiologicznego

Narodowy Instytut Zdrowia Publicznego – PZH

Ul.Chocimska 24, 00-791 Warszawa

Tel. 22 54-21-217

e-mail: przegepidem@pzh.gov.pl